

พุทธวิธีสร้างพลัง “บวร” สันติสุขในสังคมไทย
Buddhist Way of Creating “Boworn” Power for Peace in Thai Society

พระครูธรรมธรสงกรานต์ กิตติวิไล (เมืองประจักษ์)

ผศ.ดร. สิริวัฒน์ ศรีศรีรอด

พระครูสุตวรธรรมกิจ, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Songkran Muangpratab

Asst.Prof.Dr.Siriwat Sikruadong

Phrakhrusutaworathammakit, Asst.Prof. Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: sompakdeebhu@gmail.com

วันที่รับบทความ: 24 สิงหาคม 2565; วันแก้ไขบทความ 28 ธันวาคม 2565; วันตอบรับบทความ: 30 ธันวาคม 2565

Received: August 24, 2022; Revised: December 28, 2022; Accepted: December 30, 2022

บทคัดย่อ

บ้าน วัด โรงเรียน “บวร” เป็นองค์กรหลักหรือหน่วยกลางในการทำหน้าที่เชื่อมความสัมพันธ์พัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหา พลังบวรเป็นแหล่งที่ปลูกฝังคุณธรรม แนวคิด วิธีคิด คุณค่า ให้คนที่อยู่ร่วมกันมีความเอื้อ อาทร เกื้อกูล และนำไปสู่สมานฉันท์ภายในท้องถิ่น เพราะเหตุนี้ รากฐานสำคัญ “บวร” ที่จะนำมาซึ่งความ สมานฉันท์ การสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคมได้นั้นควรมีองค์ประกอบ 9 ประการดังนี้ 1) ผู้นำบวร 2) คุณธรรม จริยธรรม 3) จิตสาธารณะหรือจิตอาสา 4) การมีส่วนร่วมหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน 5) บูรณาการพหุปัญญา 6) เศรษฐกิจพอเพียง 7) หลักธรรมาภิบาล 8) การบูรณาการสร้างสรรค์เชิงภูมิปัญญา ท้องถิ่น และ 9) เทคโนโลยีสารสนเทศหรือสื่อการเรียนรู้ด้านดิจิทัล

คำสำคัญ : พุทธวิธี, บ้านวัดโรงเรียน, สันติสุข

Abstract

Ban, Wat, School called “Boworn” is the main organization or central unit responsible for connecting relationships, developing, making decisions, and solving problems. Palang Bowon is a source of morality, concepts, ways of thinking and values for people living together with generosity and support and leading to local reconciliation. As a result, the main foundation of “Boworn” leading to reconciliation to create peace in society has to possess 9 elements including 1) leaders, 2) morality and ethics, 3) public mind or volunteerism, 4)

participation or exchange of learning together, 5) integration of multiple intelligence, 6) sufficiency economy, 7) good governance, 8) integration of creativity with local wisdom, and 9) information technology or digital learning media.

Keyword: Buddhist ways, houses, temples and schools, peace

บทนำ

บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เป็นคำที่ได้ยินมาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุที่พบว่าสภาพสังคมที่มีปัญหาจากภาวะต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วทำส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ ความรู้ ความคิด วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป และส่วนที่สำคัญคือ เด็กและเยาวชนที่ขาดความเชื่อมโยงความรู้ความเข้าใจ เพื่อนำไปใช้ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม ด้วยวุฒิภาวะที่ยังไม่พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาทางสังคมต่างๆ ตามมา (กันยารัตน์ แยมศรีแก้ว, 2558: 121) ทั้งนี้ การศึกษาเป็นกระบวนการที่มีระบบมีเป้าหมายชัดเจน เพื่อการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม ค่านิยม ความคิด การประพฤติปฏิบัติ โดยคาดหวังว่าคนที่มีคุณภาพจะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุข เจริญก้าวหน้าทันโลก และแข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระดับโลกได้ อย่างมีประสิทธิภาพและอยู่ร่วมกันได้อย่างสมานฉันท์ ดังนั้นการให้การศึกษาแก่ประชาชนของประเทศ จึงเป็นการสร้างพลังอำนาจให้แก่ชาติบ้านเมือง (เรวัธน์ แก้วเก่า, มณฑา จำปาเหลือง, 2557) เป็นเหตุนี้วิถีชีวิตมนุษย์ในสังคมจึงต้องมีแนวที่ยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ และสันติสุขในสังคม โดยมีคุณธรรม จริยธรรมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจด้วยหลักธรรม เช่น ความละสายแก่ใจ ความเมตตากรุณา ความหวังดี ความซื่อสัตย์สุจริต ความเห็นอกเห็นใจ ความจริงใจ ความยุติธรรม ความเที่ยงตรง ความเสียสละ ความสามัคคี ความอดทน ความอดกลั้น ความขยัน การให้อภัย และอื่นๆ การฝึกฝนและปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมนั้น ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มุ่งปลูกฝังคุณธรรม 4 ประการ 1) การรักษาความสัตย์ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม 2) การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น 3) การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยประการใด และ 4) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้าน (พระบรมราโชวาท 9 มิถุนายน 2549 : ในการพระราชพิธีฉลองการครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม)

จากเหตุผลที่กล่าวข้างต้น ถือเป็นตัวสะท้อนบ่งบอกให้รู้ว่าบ้าน วัด โรงเรียน เป็นสิ่งที่ขาดกันไม่ได้ และมีบทบาทและความสัมพันธ์กับสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่า บ้าน วัด โรงเรียน

หรือที่เรียกสั้นๆ ว่า “บวร” เป็นเสมือนทุนมรดกทางสังคมที่อยู่คู่สังคมไทยมาอย่างช้านาน ที่ทำให้ผู้เขียนสนใจจะนำเสนอพุทธวิธีสร้างพลัง “บวร” สันติสุขในสังคมไทย ซึ่งบ้าน วัด โรงเรียน มีส่วนสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้กับสังคมในมิติต่างๆ อาทิเช่น ด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการปกครองในการเสริมพลังสร้างสันติสุข และสามารถช่วยลดยุทธศาสตร์ต่างๆ ได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนจึงจะแยกประเด็นจะอธิบายดังต่อไปนี้ 1) แนวคิด บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) 2) แนวคิดหลักพุทธวิธี 3) บทบาทบ้าน วัด โรงเรียนปลูกฝังพุทธวิธีหรือคุณธรรมที่นำสู่สังคมแห่งสันติสุข 4) การนำหลักพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างพลัง บ้าน วัด โรงเรียน “บวร” ในการสร้างสันติสุขในสังคมไทยอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน 5) สรุป

1. แนวคิด บวร (บ้าน วัด โรงเรียน)

การพัฒนาตามระบบโครงสร้างทางสังคมไทยมีบ้าน วัด โรงเรียน รวมเรียกย่อ ๆ ว่า “บ-ว-ร” คำว่า “บวร” ตามพจนานุกรมคำนี้มีความหมายถึง ประเสริฐหรือกล้าเลิศ นอกจากนี้ยังเป็นคำราชาศัพท์ที่ใช้กันในราชสำนัก แต่แท้จริงแล้ว “บวร” อยู่ใกล้ชิดเกี่ยวพันกับคนไทยมาช้านาน ซึ่งเป็นการรวมตัวของหน่วยงานสังคมที่สำคัญที่สุดเพื่อความเจริญงอกงาม บ่งบอกถึงวัฒนธรรมอันจะเกิดจากความดีงามของคนทุกคนที่จะร่วมกันพัฒนาทั้งสามสิ่งไปพร้อม ๆ กัน มีนักปราชญ์และนักวิชาการได้ให้คำ “บ้าน วัด โรงเรียน” เรียกแบบสั้น ๆ ว่า “บ-ว-ร” ซึ่งตัวอักษร 3 ตัวนี้มีความหมายดังนี้ (ภวนันท์สรุ หนูมาก, 2549)

บ. ใบไม้ แทนความหมายด้วยคำว่า บ้าน ซึ่งบ้านก็คือ ที่พักอาศัยหรือครอบครัวก็ได้ บ้านให้ความรัก ความอบอุ่นผูกพัน แม้จะเป็นหน่วย หรือสถาบันที่เล็กที่สุดในโครงสร้างของสังคมใหญ่ๆ เป็นฟันเฟืองชิ้นเล็กที่มีความหมายสำคัญมาก

ว. แหวน แทนความหมายด้วยคำว่า วัด วัดเปรียบเสมือนศูนย์กลางทางจิตใจของคนไทยมาแต่ครั้งอดีตเป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ อบรมสั่งสอนคนในชุมชนรอบๆ วัดให้ประพฤติถูกทำนองคลองธรรม วัดนอกจากจะเป็นสถาบันที่ประกอบศาสนากิจของพระสงฆ์แล้วสำหรับชาวบ้านยังเป็นสถานที่ให้คนในชุมชนพบปะกัน ใครเดือดเนื้อร้อนใจก็มาปรึกษา กัน กลับจากวัดก็ได้คำสอนดี ๆ กลับไปมากมาย อย่างที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเสรีภาพในการนับถือศาสนาซึ่งทุกศาสนาไม่ว่าเป็น อิสลาม คริสต์ หรือศาสนาอื่น ล้วนมีหลักคำสอนให้ผู้คนประพฤติปฏิบัติ โดยนัย ว. แหวน จึงหมายถึงรวมถึง ศาสนาทุกศาสนาที่อยู่ในผืนแผ่นดินไทย

ร. เรือ แทนความหมายด้วยคำว่า โรงเรียน โรงเรียนคือสถานที่ที่ให้ความรู้อย่างมีแบบแผนสำหรับเด็ก และเยาวชน ซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ภาระของโรงเรียนอาจดูหนักอยู่บ้างในปัจจุบัน เนื่องจากโรงเรียนต้องดูแลเหล่าลูกศิษย์เหมือนลูกหลายของตน นอกจากนี้โรงเรียนจะต้องให้ความรู้ทางวิชาการอย่างเต็มที่รวมถึงทำให้ศิษย์เป็นคนดีแก่สังคม

นอกจากนั้นคมสันต์ จันทร์อ่อน (2564) ได้ให้ความหมายตัวย่อ “บวร” ไว้ดังนี้ ตัว บ คือ บ้าน บ้านที่มีชาวบ้าน มีคนอาศัยอยู่ผู้ที่สืบสานวัฒนธรรม ศาสนา และซึมซับคำสอนจากพระสงฆ์ เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาได้ยั่งยืนยาวนานอย่างถึงแก่นแท้ ตัว ว คือ วัด วัดที่มีพระสงฆ์ ผู้ที่อาสาจะละกิเลสทางโลกมาศึกษาพระธรรม เพื่อเผยแผ่หลักพุทธศาสนาให้ชาวบ้านได้เข้าใจถึงการดำรงชีวิตอย่างสงบเป็นสุข และตัว ร คือ โรงเรียน เดิมทีแหล่งที่ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ นั่นคือวัด ต่อมาได้แยกออกมาเป็นโรงเรียนที่เป็นสถานให้การศึกษาโดยตรงต่อทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งปัจจุบันยังมีโรงเรียนอีกหลายแห่งที่ยังมีชื่อวัดเป็นชื่อโรงเรียนอยู่ ฉะนั้นคำว่า “บวร” จึงไม่ใช่เพียงคำประกอบที่ใช้เรียกสถานที่ต่าง ๆ เท่านั้นมันมีที่มาถึงสังคมที่เกี่ยวเนื่อง ส่งเสริม ช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันในวงเวียนสังคมนั้น ๆ ความเจริญที่แท้จริงของสังคมที่จะมีความสุขจึงจะสมบูรณ์แบบและสอดคล้องกับ อริย พรหมสุภา (2559) ได้กล่าวถึงความผูกพันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน จึงเป็นทุนทางจิตวิญญาณและทุนทางสังคมในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันตั้งแต่เกิดจนตาย “บ้าน วัด โรงเรียน” จึงเป็นทุนมรดกทางสังคมที่มีมาคู่สังคมไทย ทั้งนี้สถาบันทั้ง 3 จึงมีความสัมพันธ์ในทางสังคมและเป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนทั้งมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ลักษณะชุมชนที่ปรากฏในสังคมไทยจึงมักประกอบด้วย “บ้าน” (ชุมชนซึ่งเป็นแหล่งรวมของผู้คนและรอบบชีวิตที่ก่อเกิดกิจกรรมทางสังคมที่หลากหลาย) “วัด” (สถาบันศาสนาซึ่งเป็นตัวขัดเกลาและบ่มเพาะวัฒนธรรมและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน) “โรงเรียน” (สถาบันเป็นตัวเพิ่มเติมความรู้และถ่ายทอดการศึกษาอย่างเป็นระบบ) สถาบันทั้ง 3 จึงเป็นสถาบันสำคัญในทางสังคมที่จะสามารถนำมาเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสังคมให้เข้มแข็งพัฒนาให้เกิดเครือข่าย นำสู่การตรรกภาพและสังคมสมานฉันท์ อันเป็นจุดหมายปลายทางของการพัฒนาการศึกษาและสังคมได้อีกรูปแบบหนึ่ง ดังนั้น ประชาสังคมแบบ “บวร” จึงหมายถึง การนำเอาสถาบันในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาการศึกษาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนาตัดสินใจแก้ปัญหาตนเอง และชุมชนกำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิดร่วมกันสร้างและบริหารจัดการการศึกษาชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ (ธนพรรณ ธานี, 2545)

สถาบันสำคัญในทางสังคม “บวร” จะสามารถเป็นกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมชุมชน ในการนำสู่การตรรกภาพและสังคมสมานฉันท์ อันเป็นความมุ่งหวังของการเชื่อมโยงชุมชนให้มีความตระหนักในการเป็นส่วนหนึ่งของการร่วมมือกันพัฒนาในมิติต่างๆ (นพรรณ พงษ์เจริญ, 2564) ทั้งนี้ “บวร” เป็นกระบวนการในการสร้างสำนึกรับผิดชอบและความร่วมมือของบุคคล และองค์กรเพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องของศีลธรรม เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากร และการบริหารจัดการศึกษาของชุมชนและสังคม ซึ่งอาจนำมาประยุกต์ในการตั้งเอาสถาบันต่าง ๆ คือ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา การศึกษาอีกทางหนึ่งด้วยเพื่อพัฒนาคนให้เป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข ไม่ตกเป็นเหยื่อของอบายมุขและสิ่งมอมเมาทางสังคม

ดังที่กล่าวข้างต้น ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เป็นตัวเชื่อมโยงกิจกรรมในท้องถิ่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ถือว่าเป็นการนำทั้งสามเสาหลักของสังคมไทยมาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และหล่อหลอมขัดเกลาปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม ความคิด การประพฤติปฏิบัติ โดยให้คนมีคุณภาพจะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุข เจริญก้าวหน้าทันโลกอย่างแท้จริง

2. แนวคิดหลักการสร้างสันติสุขในสังคม

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีหลักการสำคัญคือหลักของเหตุและผล สิ่งต่างๆ ในโลกนี้เกิดขึ้นจากเหตุและส่งผลให้เกิดเป็นสิ่งที่ต่างๆ ที่มีอยู่และเป็นอยู่ดังที่พวกเราได้สัมผัสกันโดยทั่วหน้า การนำหลักพุทธศาสนามาใช้สำหรับมนุษย์เราในการพัฒนาและอบรมสั่งสอนให้เกิด มรรคผลตามจุดประสงค์และเป้าหมายนั้น มีความเป็นไปได้สูงมากเพราะเป็นการนำเหตุผลมาใช้ในการพัฒนากระบวนการคิด (Phrathep Wethi, 1989) ดังนั้นหัวใจของศาสนาคือหลักทางพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสงบสุขจนถึงความหลุดพ้น หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้เป็นหลักธรรมหรือคำสั่งสอนที่มีค่าอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ นอกจากนั้นพระองค์ยังมีวิธีการสอนที่หลากหลาย พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ตลอดจนถึงเทวดา ตามพระนามที่ได้รับยกย่องว่าทรงเป็นศาสนาของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย หลักธรรมของพระพุทธองค์สอนให้เป็นคนมีเหตุผล มีความเชื่อที่ประกอบ ด้วยเหตุผล หลักคำสอนของพระพุทธองค์จึงอยู่บนหลักของเหตุและผล ปัญหาใด ๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนถึงปัญหาการเมืองการปกครอง สามารถแก้ไข ได้ด้วยหลักคำสอนและวิธีการของพระพุทธองค์ พระพุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหามนุษย์โดยมนุษย์เอง ที่ตรงตัวเหตุปัจจัย ไม่ได้จำกัดจำเพาะว่าจะแก้แต่ข้างในหรือแก้แต่ข้างนอก (พระธรรมปิฎก. 2543; 36)

กรอบแนวคิดพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างสังคมสันติสุข: พระพุทธศาสนา คือ สันติภาพภายในของ ตัวมนุษย์ ให้เรารักกัน มีความเมตตากรุณาต่อกัน มีความอดทน ไม่เบียดเบียนกัน มุ่งเน้นให้อยู่รวมกันอย่าง สันติสุข หลักพุทธธรรมที่สะท้อนหลักการพื้นฐานต่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข คือ สังคหวัตถุ 4 เพื่อเป็น หลักการเพื่อการสงเคราะห์ สร้างมนุษย์สัมพันธ์ การครองใจคน หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้ วิธีทำให้คนรัก เป็น เครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สังคหวัตถุมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา 2. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 3. อัตถจริยา ทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวยช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญ

ประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญห และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม 4. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน (Phra Bhramakunabhorn (P.A. Payutto), 1997)

กล่าวโดยรวม สังคมสันติสุขคือสังคมที่มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตน แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ด้วยตนเอง ทุกคนมีส่วนร่วมในการ ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของสังคมผ่านกระบวนการสังคม สังคมมุ่งการ พึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกสังคมทุกๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน มีเครือข่ายความร่วมมือ มีกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่นๆ ท้องถิ่นภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมใน กระบวนการของชุมชน สมาชิกชุมชนทุกๆ คน มีพื้นฐานของความมีจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนสรุปหลักการสำคัญในการสอนของพระพุทธเจ้าสี่ประการ คือ **ประการแรก** คือ ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และศิลปวิทยา **ประการที่สอง** คือ ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะ นำฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้ กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน **ประการที่สาม** คือ อตถจริยา ทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวนช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญ ประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญห และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม และ**ประการที่สี่**คือ สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลายให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอกับต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

3. บทบาท บ้าน วัด โรงเรียน “บวร” ในการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมที่นำสู่สังคมแห่งสันติสุขในสังคม

สถาบันบ้านหรือชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ นับเป็นรากฐานสำคัญของปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม โดยสถาบันเหล่านี้ล้วนนับเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบของสังคม ให้มีแนวทางประพฤติปฏิบัติที่ดีตามกรอบของสังคม ทั้งนี้จะชี้ให้เห็นว่าการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเป็นกระบวนการที่สถาบันทั้ง 3 ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ผู้เขียนจะวิเคราะห์สังเคราะห์บทบาทสถาบันบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมและการปลูกฝังคุณธรรมที่นำสู่สังคมแห่งสันติสุขนั้น ซึ่งแต่ละสถาบันมีบทบาทหน้าที่รับผิดชอบ ดังนี้

บ้านหรือชุมชน (Home or Community) เป็นการสั่งสอน บ่มเพาะ หรือการปลูกฝังของชุมชน ด้านแบบแผนสังคม ค่านิยม ประเพณี หรืออัตลักษณ์จึงเป็นจุดร่วมกัน จนเป็นรากเหง้าวิถีชีวิตและความเป็นตัวตนของชุมชน ซึ่งเป็นกลไกที่เชื่อมโยงคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ โดยเน้นการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ จะนำสู่ชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่ดี ไม่ใช่การท่องวิชา การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติทำให้ชีวิต เศรษฐกิจและสังคมพัฒนาอย่างบูรณาการ

วัด (Temple) เป็นส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมในด้านต่าง ๆ ของชุมชน จึงเป็นสถาบันที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ อบรมสั่งสอน กลุ่มเกลาประชาชนอยู่ในทำนองคลองธรรม ส่วนพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณจะมีบทบาทในการตักเตือนสมาชิกในหมู่บ้านให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมประสานระบบต่างๆ ภายในชุมชนให้เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันหรือเกิดความสามัคคีปรองดองกัน

โรงเรียน (School) เป็นการอบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน เกิดขึ้นจากการขัดเกลาจิตใจจากระบบการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยผ่านเนื้อหา แนวคิดจนแยกย่อยเป็นรายวิชาการที่มีเป้าหมายการเรียนรู้และผลลัพธ์ที่คาดหวังให้เกิดขึ้นกับนักเรียนโดยเป็นปลูกฝังหล่อหลอม บ่มเพาะให้มีความรู้ ทักษะ ทักษะคิด การแก้ไขปัญหา การทำงานร่วมกับคนอื่น และตลอดถึงค่านิยมต่างๆ ที่เยาวชนจำเป็นต้องมี อาทิเช่น มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญูกตเวทิต เมตตากรุณา โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่เห็นแก่ตัว ตลอดจนถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

ที่กล่าวข้างต้นผู้เขียนพอสรุปได้ว่าบทบาทบ้าน วัด โรงเรียน ในสร้างเสริมคุณธรรมให้แก่ประชาชน โดยหน่วยสังคมทั้ง 3 ต้องช่วยกันรับผิดชอบการอบรมสั่งสอนประชาชนในด้านต่างๆ ตามบทบาทของแต่ละหน่วย และยังต้องช่วยกันสอดส่องดูแลด้านอื่นๆ ด้วย โดยมีวิธีการ 4 วิธีในการปฏิบัติ คือ 1) เน้นให้ทำ โดยการสอนแนวทางและวิธีการต่างๆ ก่อนการปฏิบัติ 2) นำให้ดูโดยสอนวิธีการปฏิบัติ 3) อยู่ให้เห็นโดยการดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดี 4) เช่นให้ตลอด โดยการมุ่งมั่นที่จะสอนและเป็นแบบอย่างแก่ประชาชนและเยาวชนให้ดำรงตนอยู่ในจริยธรรมและศีลธรรมที่ดีงาม

4. การนำหลักพุทธวิธีเพื่อเสริมสร้างพลัง บ้าน วัด โรงเรียน “บวร” ในการสร้างสันติสุขในสังคมไทยอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

สถาบันสำคัญของท้องถิ่นที่มี บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) นั้นที่จะประยุกต์หลักพุทธวิธีในการดำรงชีวิตที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือการบูรณาการจากทุกภาคส่วนในท้องถิ่นหรือชุมชนให้สามารถนำหลักพุทธวิธีประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้มีระเบียบวินัย มีคุณธรรม สติปัญญา นำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าไปสู่ชุมชน ท้องถิ่น และประเทศชาติให้เกิดความสันติสุขในสังคมไทยได้ ซึ่งผู้เขียนได้ค้นพบองค์ความรู้ เทคนิควิธีการ องค์ประกอบของแนวปฏิบัติที่ดีเพื่อก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์จากการมีส่วนร่วม

ของบ้าน วัด โรงเรียนที่นำหลักพุทธวิธีเพื่อประยุกต์เพื่อเสริมสร้างพลัง “บวร” ในการสร้างสันติสุขในสังคมไทยอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ดังนี้

หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทที่สอดคล้องกับการพัฒนาตามโครงการหมู่บ้าน บวร ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561 : 143) พบว่า 1) ทาน การให้วัตถุสิ่งของแก่บุคคลที่สมควรให้ คือการให้ปัจจัย 4 ประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้นการใช้หลักทานในการพัฒนาบ้าน โดยมากมักจะเป็นการให้ความช่วยเหลือหรือการทำบุญตามโอกาสงานมงคล เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน บวชพระ เป็นต้น และงาน อวมงคลทั่วไป เช่น งานทำบุญอุปถัมภ์ศพ เป็นต้นการช่วยเหลือคนอื่นในยามวิกฤติในกรณีที่เหมาะสม เช่น ว่างภัย อุทกภัย อัคคีภัย เป็นต้น การให้คำแนะนำในลักษณะข้อมูลข่าวสารซึ่งจัดเป็นธรรมทาน ในกรณีที่แจ้ง ข่าวสารโรคร้ายไข้เจ็บ เช่น การระบาดของไข้เลือดออก โรคระบาดตามฤดูกาล โรคฉี่หนู โรคระบาดไวรัสโควิด 19 เป็นต้น 2) ปิยวาจา การเจรจาด้วยถ้อยคำสื่อสารที่ไพเราะชวนฟัง มีเนื้อหาสาระที่เป็นสารในชีวิตประจำ เพื่อมีโอกาสได้สนทนา การใช้คำพูดในโอกาสที่ได้เข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือกันขณะที่มีประชุมประจำเดือน หรือมีการประชุมทั่วไปในกรณีเฉพาะกิจ ก็มีความระมัดระวังในการพูดเพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศและรักษา มารยาททางสังคมให้มากที่สุดการพูดในที่ประชุมหรือการพูดในโอกาสทั่วไป ไม่พูดคุยโวโอ้อวดว่าตนเป็นคนดี คนเก่ง ยกตนข่มท่าน รวมทั้งไปติฉินนินทาว่าร้ายหรือเอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่คนอื่นเป็นลักษณะทำนองการพูดส่อ เสียดสีหรือพาดพิงคนอื่นให้ได้รับความเสียหาย 3) อตถจริยา ได้มีการประพฤติปฏิบัติสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ต่อหมู่บ้าน วัด และโรงเรียนในชุมชน เป็นระยะเวลาที่ยาวนานด้วยการแนะนำการพัฒนาที่สอดคล้องกับการขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม และตามสภาพเศรษฐกิจของชุมชนด้วยจิตอาสา ไม่คิดเล็กคิดน้อยเพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของส่วนราชการ หรือผู้ที่มีหน้าที่โดยตรง เช่น ลดปัญหาอาชญากรรมและยาเสพติดในชุมชนได้ให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกับ วัดและส่วนงานราชการต่าง ๆ ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ด้วยการประสานงานก่อนที่จะมีการดำเนินงาน ใน ระหว่างการดำเนินงานและเมื่อเสร็จภารกิจแล้วอย่างต่อเนื่องเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของหมู่บ้านและ ชุมชน 4) สมานัตตตา ได้มีการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา กฎหมายและ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนอย่างเคร่งครัด รวมทั้งมาตรการที่ทางส่วนราชการได้ขอความร่วมมือเป็น ระยะ ๆ เช่น ห้ามเผาใบไม้ กิ่งไม้ขยะมูลฝอย เป็นต้น หรือ การเฝ้าระวังมิให้มั่วสุมเล่นการพนันและขมขมกัน ทางการเมืองหรือการเข้าไปในสถานที่ที่อาจแพร่กระจายของโรคไวรัสระบาดโควิด 19 อย่างสม่ำเสมอ การประชาสัมพันธ์ในการทำหน้าที่และปฏิบัติตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของหมู่บ้าน วัด และโรงเรียนหรือส่วนราชการ การเข้าร่วมกิจกรรมหมู่บ้านรักษาศีล 5 รวมทั้งนโยบายที่ทางส่วนราชการแจ้งมาเป็นระยะ ๆ เพื่อถ่ายทอดให้ พี่น้องประชาชนได้รับทราบ เข้าใจและนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน

สรุป

บ้าน วัด โรงเรียน “บวร” เป็นองค์กรเชื่อมความสัมพันธ์ และเป็นแหล่งที่ปลูกฝังคุณธรรม แนวคิด วิธีคิด วิธีการเรียนรู้ เพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรม ให้คนที่อยู่ร่วมกันมีความเอื้ออาทร เกื้อกูล พร้อมนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าด้วยทางเทคโนโลยีใหม่ การสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม ความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทำให้ วิถีชีวิตคนในสังคมที่เปลี่ยนไป และที่สำคัญคือ เด็กและเยาวชนที่ขาดความรู้ความเข้าใจ ด้วยวุฒิภาวะที่ยังไม่พร้อมทำให้เกิดปัญหาทางสังคมต่างๆ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นกระบวนการที่มีเพิ่มมีประสิทธิภาพแก่ประชาชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนของประเทศ การเชื่อมความสัมพันธ์อันดี ระหว่าง บวร และชุมชนสังคม จึงเป็นการสร้างพลังที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนในสังคม ผู้มีประสบการณ์มากกว่าได้ถ่ายทอดองค์ความรู้สู่เยาวชนจากรุ่นสู่รุ่น ผ่าน “บวร” เพื่อให้มีการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสันติสุข การฝึกฝนและปฏิบัติตนให้มีคุณธรรมมีส่วนสำคัญ คือ ความสัตย์ความจริงใจ การรู้จักข่มใจตนเอง การอดทน อดกลั้น และอดออม การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ จึงเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสังคมมนุษย์อย่างยั่งยืน

ด้วยหลักการหรือแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลักปฏิบัติไว้มากมายหลายด้าน เช่น การประกอบอาชีพการงาน มีหลักในการทำงานที่สงเคราะห์กัน (สังคหวัตถุ 4 : ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และ สมานัตตา) การอยู่ร่วมกันในสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ฯลฯ ดังนั้น “บ้าน วัด โรงเรียน : บวร” ซึ่งถือเป็นองค์กรหลักในการทำหน้าที่เป็นแกนกลางและมีบทบาทใกล้ชิดต่อวิถีชีวิตของคนไทยในการขับเคลื่อนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการปลูกฝัง บ่มเพาะและเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีประโยชน์เพื่อพัฒนาจิตใจและจิตสำนึกด้านคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ประชาชนทุกระดับ ให้มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม รู้รักสามัคคี เสียสละ และกตัญญูรู้คุณ เป็นต้น รวมทั้งให้เป็นแหล่งกระจายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาล เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและเข้าถึงโครงการต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน

ผู้เขียนได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ องค์ความรู้ แนวปฏิบัติที่ดีเพื่อก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์จากการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียนที่นำหลักพุทธวิธีเพื่อประยุกต์เพื่อเสริมสร้างพลัง “บวร” ในการสร้างสันติสุขในสังคมไทยอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนได้นั้นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบตามหลักสังคหวัตถุ 4 คือ 1.ทาน 2.ปิยวาจา 3.อตถจริยา และ 4.สมานัตตา

เอกสารอ้างอิง

- กันยารัตน์ แยมศรีแก้ว. (2558). การบริหารจัดการความร่วมมือของ บ้าน วัด โรงเรียน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ดุขฎิบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- คมสันดี จันทร์อ่อน. (2564). บวร: บ้าน, วัด, โรงเรียน สังคมแห่งการเกื้อกูล. สืบค้นเมื่อ 17 ธันวาคม 2564
จาก: <http://prachatai.org/journal/2015/12/62826>.
- นพวรรณ พงษ์เจริญ. (2564). กระบวนการประชาสังคม บ้าน วัด โรงเรียน “บวร”. สืบค้นเมื่อ 17 ธันวาคม
2564 จาก: <https://www.gotoknow.org/posts/365266>.
- ธนพรรณ ธานี. (2545). การศึกษาชุมชน. ขอนแก่น : ภาควิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระไพศาล วิสาโล. (2550). ศาสตร์และศิลป์แห่งการจัดการความดี ศึกษากรณีมูลนิธิพุทธรธฉือจี.
กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ปยุตโต). (2532). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). ธรรมบุญชีวิต: พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิพุทธธรรม.
- ภูวนันท์สรณ์ หนูมาก. (2549). กระบวนการมีส่วนร่วมของบ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ต่อการพัฒนาโรงเรียนวิถี
พุทธ. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม.
บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เรวัฒน์ แก้วเก่า, มณฑา จำปาเหลือง. (2557). ความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่
ของบ้าน วัด โรงเรียน กับคุณลักษณะผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เพชรบุรี เขต 1. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal. 7 (2),
826-839.
- วินิจ ภาเจริญ. (2020). การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำอย่างยั่งยืนตามแนว
พระราชดำริ กรณีศึกษา บ้านป่าสักงาม ตำบลลวงเหนือ อำเภอตอยสะแกด จังหวัดเชียงใหม่.
วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 20 (2), 113-126.
- อริยา พรหมสุภา. (2559). "บวร" บ้าน วัด โรงเรียน องค์การแห่งการเรียนรู้ในชุมชน : ชุมชนโป่งคา จังหวัด
น่าน และชุมชนแจ่มหลวง จังหวัดเชียงใหม่. กองแผนงานมหาวิทยาลัย เทคโนโลยีพระจอมเกล้า
ธนบุรี.

- Jaiyakiew, A. (2012). **The practical applications of the philosophy of self-sufficiency economy in schools under Elementary Education Office Chiang Rai, District 3: Bansankong School case study in Mae Chan.** Chiang Rai (Master thesis). Mae Fah Luang University.
- Inthapanyo (Seela), P. Huadsri, C. & Promgun, S. (2021). **Principles of Good Governance Affecting Local Governance in Kantharawichai District, Mahasarakham Province.** School of Administrative Studies Academic Journal. 4 (2), 31-44.
- Pengjan, S. (2020). **Public Participation regarding Community Rights in Natural Resources on Koh Klang Bang Talu, Surat Thani Province.** School of Administrative Studies Academic Journal. 3 (3), 1-18.
- PhramahaTanongsak Teerasakko (Tadee). (2020). **The Right Livelihood in Theravada Buddhist Philosophy.** School of Administrative Studies Academic Journal. 4 (2), 84-94.
- Sangsod, S. & Manus Suwan, M. (2020). **Strategy for Strengthening Northern Communities, Using Community Economy Based.** School of Administrative Studies Academic Journal. 3 (2), 40-56.
- Sirisugandha, T. (2020). **Participation in creating value of the elderly through economic wisdom knowledge management in School for the Elderly, Napong sub-district, Thoen district, Lampang Province.** School of Administrative Studies Academic Journal. 3 (3), 1-18.
- Sukthawee, K. Phengphan, W. Kosaiyawat, S. & Promsuwicha, S., (2020). **The Guidelines on Volunteer Spirit Networks to Promote the Life Skills for Good Relations Building with Others of Senior High School Students in Nakhon Nayok Province.** School of Administrative Studies Academic Journal. 3 (4), 66-82.
- Techatanminasakul, S. (2020). **The Guidelines to create social capital and social reconciliation in Thailand.** School of Administrative Studies Academic Journal. 3 (2), 40-56.
- Vanichwatanavorachai, S. & Homfung, C. (2020). **The Creative Integration of Local Wisdom into Teaching and Learning in the 21st Century.** Veridian E-Journal, Silpakorn University. 11 (3), 2551-2563.

Vathakaew, P. & Kaewketpong,P. (2020). **Model of leadership according to Buddhism.** School of Administrative Studies Academic Journal. 3 (3), 94-106.